

Al heel gauw daarna zag ik een klein groepje Duitse soldaten over de straat voorbij gaan in de richting van het centrum van ons dorp en ook zij waren niet zo jong meer. Er tamelijk dicht achteraan liepen een aantal inwoners in de zelfde richting, die eveneens uit het gebied dicht bij de spoorbrug vandaan kwamen, die ook hun huis hadden achter gelaten om ergens een veiliger verblijfplaats te gaan zoeken. Dus liep ik in hun richting om te vragen hoe de situatie in hun verlaten woonomgeving was op dat moment en zij vertelden dat er heel wat Duitsers langs de spoordijk in stelling lagen en er nog meer stellingen waren aangelegd die meteen door militairen betrokken werden. En zij ook zouden hen uitdrukkelijk de raad gegeven hebben, dat gebied te gaan verlaten. want er kon wel eens flink geschoten worden, waarbij zij hen niet konden ontzien voor eigen veiligheid. Ook zouden er Duitsers ingekwartierd zijn in schuren van de omliggende boerderijen en op de boerderij De Vogelenzang was een Duits afweergeschut geplaatst. Dat was echter al eerder verteld door bewoners uit die omgeving. Schrijver was er ook bij komen staan en had het gesprek ook aangehoord, maar ook deze mensen gingen verderop om een andere voorlopige verblijfplaats te zoeken waar het veiliger zou zijn dan bij hen thuis.

En terwijl wij ze door zagen lopen begon ik opnieuw een gesprek met Schrijver, betreffende het gaan verlaten van ons dorp, vanwege het steeds toenemende gevaar dat dichterbij begon te komen en vroeg : "Zijn jullie nog steeds van plan hier langer te blijven? Ik had beloofd bij jullie te blijven zolang dit nodig mocht blijken, maar niet tot het uiterste en ik vind dat wij dat nu ongeveer wel bereikt hebben. Maar ik wil niet onnodig gevaar lopen en jullie dus vragen om hier ook weg tegaan nu dit nog mogelijk is. Wachten wij daar te lang mee, kan dat noodlottig zijn voor jullie gezin maar ook voor mij. Ikzelf ging liever vandaag weg dan morgen, want nu kan dat nog, morgen misschien niet meer!!"

Schrijver gaf daar direct geen antwoord op en ging terug , waar ik hem naar binnen zag gaan. Ik bleef buiten en zag nog enkele mensen bij ons voorbij gaan, die hun buurt ook verlaten hadden.

Niet lang daarna zag ik Schrijver naar buiten komen en kwam naar mij toe lopen, hij zei : " Als het er toch van moet komen dat we hier weg zouden moeten, dan lijkt het ons beter meteen maar te gaan. Dan kunnen we nog even rustig het één en ander bij elkaar zoeken wat we mee willen nemen. Help jij mijn vrouw maar even met het inpakken van het hoogstnodige, dan ga ik naar Beijer de molenaar om zolang paard en wagen te lenen, dus ben ik zo terug." zei schrijver tegen mij.

Zelf ging ik het huis binnen en hielp zijn vrouw met het belangrijke in te pakken en zetten we dat bij elkaar naast de zijdeur buiten. Al gauw kwam Schrijver met paard en wagen terug van de mulder en werd de bagage op de wagen geladen. Er werd nog even vlug binnen gekeken.

Want er kon nog iets vergeten zijn, dat wist je immers nooit in zulke bijzondere omstandigheden.

De buitendeur werd achter ons dicht gedaan en even daarna verlieten we het erf, voor hoelang en in welke staat zouden we het terug vinden, als we ooit nog terug kwamen....? Er werden tranen gedoogd. Wij keken nog even achterom en reden in de richting van het centrum van ons dorp. Op een gegeven moment hoorden we een granaat over ons heen fluiten en ergens verderop met een doffe klap in de grond slaan, zonder te exploderen. Het bleek dus een blindganger te zijn geweest. Geen mooi vooruitzicht, hoeveel zouden er nog volgen??

Vanuit Arnhem hoorden we mitrailleurs stotteren en knalden er explosies, daar was dus de strijd nog niet beslist, maar hoe de situatie daar werkelijk was, wisten we niet. De berichtgevingen waren zeer schaars. De geruchten deden de ronde dat de Engelse parachutisten daar in een bijna onhoudbare situatie verkeerden en dat het een verloren strijd dreigde te worden. En hoe zou deze operatie dan verder verlopen?? Waren wij te vroeg, of misschien toch nog net op tijd van huis weg gegaan? vroegen wij ons zelf af.

In de Dorpsstraat was het wat rumoeriger, er stonden ook gezinnen gereed om hun woonplaats te gaan verlaten en er werd ook veel aan ons gevraagd waar wij van plan waren heen te gaan. Ook stond er al een gezin klaar om te vertrekken, met een volgeladen kruiwagen en een kinderwagen waarin een kind lag te huilen.

Er waren weer Engelse gevechtsvliegtuigen vroeg bezig met het beschieten van de pas aangelegde Duitse stellingen langs de spoordijk. De zware boordwapens stotterden aanhoudend en het Duitse luchtdoelgeschut blafte weer vele afweerprojectielen het luchtruim in, enkele explodeerden met een harde, droge knal boven ons. De Engelse jachttoestellen raasden met hoge snelheid over ons heen en keerden dan opnieuw terug naar de spoordijk om nogmaals een salvo aan kogels af te vuren op de genoemde stellingen. En op deze manier van gevechtshandelingen, was de rust ver weg op dat moment.

Door dit vele lawaai in het luchtruim waren veel bewoners van de Dorpsstraat naar buiten gekomen. Halverwege vroeg een wat bejaarde vrouw aan ons waar we eigenlijk van plan waren heen te gaan. Zij wilde ook weggaan maar wou graag weten welke richting uit het veiligst zou wezen. Wij zelf wilden proberen om via de boerderij "Het Fikkersdriës" en Homoet, naar Valburg te gaan of desnoods naar Herveld,

maar in ieder geval wel die richting uit. Daar in die dorpen waren nooit veel Duitsers gesignaleerd, dus vandaar deze voorkeur.

Toen wij haar dit vertelden was ze ook van plan in die richting te gaan en bedankte ons voor deze inlichting.

Wij zelf zouden uiteindelijk wel zien waar we terecht zouden komen, als we voorlopig maar uit Driel weg waren.

In geen geval gingen we langs Elst, want dat zat vol Duitsers en die probeerden wij zoveel mogelijk te ontlopen. Toen Schrijver naar de molenaar Beijer was om daar paard en wagen te gaan halen had ik opnieuw een zevental Duitse militairen via de voormalige Molenstraat, in de richting van de Dorpsstraat zien gaan en daardoor liep de spanning met de dag op. Want niet voor niets gingen zij het centrum van Driel binnen, daar zouden ze heus wel een reden voor hebben en welke deze zijn zou vernamen we later misschien nog wel eens.

Het was echter heus niet mee gevallen om opeens huis en haard achter te moeten laten, maar er was verder geen keus. Iedereen moest ten slotte met het zelfde feit rekening houden en dus waren heel wat inwoners dan ook somber gestemd. Want men ging zich afvragen wáár zouden ze terecht komen en hoe, wanneer en onder welke omstandigheden zouden ze ooit terugkeren? En wat zou er dan nog van al hun bezit over zijn gebleven?

Achter in de Dorpsstraat zag het er zeer haveloos uit met die afgebrande huizen en de roestige restanten van de totaal uitgebrande Duitse legerbussen, maar ook het wegdek was bijna geheel en al zwaar beschadigd door het exploderen van de meegevoerde munitie en de beschietingen vanuit de vliegtuigen.

Aan het eind van genoemde straat gingen wij rechtsaf de Hoenveldse straat ij, die in die jaren, "De Holland" genoemd werd door de inwoners van Driel. Daar reden wij, toen ik nog even naar rechts keek in de richting waar in de verte ons huis stond. Een gedeelte van het pannendak was nog zichtbaar, de rest was verscholen achter de boomgaard met hoge fruitbomen. Mijn beide ouders en m'n broer bevonden zich daar nog en waren nog van plan in Driel te blijven zolang deze onzekere toestand dit toeliet.

Inmiddels waren we enkele hofsteden gepasseerd, zowel links als ter rechterzijde en een eind verder, ter hoogte van het woonhuis van de daar toen wonende familie J. Hanhart, kwamen wij een landbouwer tegen op de fiets, die ruim honderd meter voorbij Schrijver woonde, achter de grote bocht naar links, eveneens in de voormalige Molenstraat. Het was v.d. Koppel, hij stapte van zijn fiets en zei toen tegen Schrijver die het paard mende, "Zo, gaan jullie Driel ook verlaten. Waarop Schrijver zei: "Ja, we vonden het daar te gevaarlijk worden. Nu konder we nog weggaan, maar daarna misschien niet meer en een dag eerder of later maakt uiteindelijk ook niets uit in dit geval. Het viel echter niet mee alles te moeten achterlaten." zei Schrijver. "En hebben jullie al reeds besloten waar je heen wilt gaan?"

"Ja, via "Het Fikkersdries" en Homoet naar Valburg of Herveld, daar is het nog steeds tamelijk rustig geweest," antwoordde Schrijver.

"Misschien heb ik een andere plaats waar je voorlopi kunt blijven en het is veel dichterbij. Als jullie willen kunnen jullie wel in de boerderij van Camman terecht, die is familie van ons. De boerderij staat momenteel leeg. Als jullie daar heen willen en je de wagen hebt afgeladen, kom dan naar ons even terug om mijn vrouw en wat bagage en mijzelf op te halen. Dan zitten we hier niet zo ver van huis en blijven we toch dicht in de buurt van Driel. Mocht het later toch fout gaan dan kunnen we altijd nog verderop gaan. Lijkt dit aanbod jullie wat, rijdt dan door naar de bedoelde boerderij en ga ik naar huis en zien wij jullie straks wel komen". was zijn lange verhaal. Hij stapte toen op zijn fiets en reed naar huis. Wij reden verder via het eind van de Holland, door de populierenlaan die er in die jaren was, naar de boerderij van Camman, "De Noordhoek" genaamd. Nadat wij onze spullen hadden afgeladen, vroeg Schrijver of ik even met zijn oudste zoon Piet, terug wilde gaan om v.d. Koppel en zijn vrouw thuis op wilde gaan halen met de nodige bagage. Toen we daar bijna waren, zagen we verderop in de Voormalige Molenstraat een groep Duitse soldaten lopen op enkele honderden meters afstand. Daar schrok ik wel van, want ze konden toen heel goed paard en wagen gebruiken, dat had ik immers de vorige avond zelf ondervonden. We reden vlug het erf op van de boer, dan waren we uit het zicht verdwenen. Maar toch voelde ik mij daar niet op mijn gemak, het herinnerde mij nog veel aan gisteravond mer de drie SS'ers. Want dat contact was ik nog heus niet vergeten. Toen was ik een jonge erel van 24 jaren en het was in die jaren heel riskant om je met paard en wagen in de directe nabijheid van Duitse soldaten te bevinden. Dat konden ze goed gebruiken, evenals je fiets en zelfs de persoon zelf nog. Ze konden je zo maar met paard en wagen meenemen en je wist nooit waarheen en wanneer je thuis zou komen, als dat nog plaats zou hebben. Dus voelde ik daar op het erf de grond onder mijn voeten tamelijk heet worden. Het echtpaar v.d. Koppel nam plaats op de wagen, nadat gauw hun bagage ook al opgeladen was en reden wij zo gauw mogelijk de zelfde weg terug naar de voorlopige verblijfplaats, zowel voor hen als het gezin van Schrijver en ikzelf. Bij het verlaten van het erf keek ik nog even naar rechts waar we de Duitsers hadden zien staan. Enkel een was iets naderbij gekomen, maar bleken toch gelukkig geen interesse voor ons te hebben. Na een kleine honderd meter waren we uit het zicht van hen. Wij merkten op dat reeds de meeste bewoners van de voormalige Molenstraat vertrokken waren om eveneens een veiliger verblijfplaats op te gaan zoeken, want als we langs een huis reden zagen we niemand meer en zag de naaste omgeving er stil en verlaten uit.

Later toen we al in de Dorpsstraat reden waren er ook al heel wat gezinnen met baby's in een kindervagen en volgeladen fietskarretjes die ook ons dorp verlieten. Daarbij dacht ik gelijk dat wij toch niet de enige geweest waren die eveneens merkten dat het gevaar nabij was gaan komen en dat zich ook steeds meer Duitse soldaten zich naar Driel hadden begeven.

Toch was het een zeer triest en zielig gezicht an die volwassenen en hun kinderen daar te zien lopen, bepakt met het hoogstnodige dat zij nog trachten mee te nemen. Zij wisten het op dat moment nog niet, maar voor velen van hen zou dat hun enige bezit blijken te zijn waar zij in de komende tijd over konden beschikken. En zouden dit eveneens concluderen bij hun terugkeer van de evacuatie, toen van hun woonhuis alleen nog maar een bouwval of een puinhoop was overgebleven. Doch dit was , toen zij daar liepen, voor hen nog niet bekend, zelfs nog niet waar ze die dag terecht zouden komen. Dat was op dát moment voor hen nog een onbekende bestemming. Voor ons was dit vooreerst nog niet het geval, daar we al een vooplopige verblijfplaats aangeboden gekregen hadden, dat kwam een tijd later pas.

Vanuit Oosterbeek vernamen we dat er veel meer geschoten werd dan in het begin en daar stond tegenover, dat er vanuit Arnhem minder schieten te horen was, vreemd maar het was wel zo!

Inmiddels waren wij de woning van de fam. Jansen, Te Dorsthorst en De Roos, gepasseerd die links van de "Holland" stonden en eveneens het huis van P. Hermsen, Gr. Zeegers en H. Florissen die rechts van ons stonden, toen er enkele verdwaalde mitrailleurkogels over heen floten en sommige met een klap tegen een stam van een populier sloegen die daar links stonden, of zou er gericht geschoten zijn?? Dat was goed mogelijk vanaf de heuvels van Doorwerth.

Toen we de huizen van J. Degen, H. Cornelissen en J. Hanhart, die links stonden, gepasseerd waren reden we zo vlug mogelijk naar ons voorlopig toekomstig verblijf de boerderij "De Noordhoek".

Daar werd de wagen opnieuw afgeladen en in de landbouwschuur gereden. Het paard werd in de boomgaard gebracht. En inmiddels was het reeds bijna middag geworden. Omdat daar echter voorlopig nog niet aan het warme middageten gedacht werd, besloot ik thuis bij mijn ouders te gaan eten. De twee gezinnen op deze boerderij waren voorlopig wel met zichzelf bezig, zodat ik er heus wel enige tijd gemist kon worden. Dus vertelde ik hen wat ik van plan was en ging per fiets even later via de Oldenhofselaan terug naar huis. En ik was toen mooi op tijd, want toen ik er aankwam, wilden ze net gaan eten en hadden zij dus niet op mijn komst gerekend. Moeder wist daar echter wel raad op en zei: "Dat is geen probleem, want nadat ik onze borden al vast gevuld had, heb ik de rest in de schaal van de hond gedaan. Als ik dat terug haal heb jij ook nog wel een ruim portie. Of niet soms??"

Waarop vader aanvulde : " En zoniet, kan hij onze borden ook nog aflikken als hij eraan tekort zou komen!" Alsof hij het echt meende. "Ga maar aan tafel, er is eten genoeg. Ik heb altijd een hekel gehad aan dat afgepaste, want de ene keer wordt er meer gegeten dan de andere." vond moeder, waar vader op inhaakte : " Dat ligt er vaak aan hoe lekker het is klaargemaakt!" "Heb je te klagen gehad?" vroeg moeder. Dan zal ik het nu eerst even moeten proeven." zei vader. Intussen had moeder het eten bij ons opgescheept, behalve bij vader, die toen de opmerking maakte: " Tel ik vandaag niet mee?"

Waarop moeder toen antwoordde, "Bij twijfel niet inhalen!"

De stand was toen 1 - 1. En daar hebben we met ons vieren wel even om moeten lachen, dat ons echt goed deed in die spannende dagen. Vader kreeg heus zijn portie eten nog wel toegediend en voor mij was er ook nog voldoende.

Tijdens de warme maaltijd vertelde ik aan mijn ouders en broer waar voorlopig konden verblijven en vroeg of zij misschien ook al van plan thuis weg te gaan. Maar zij wilden daar nog blijven omdat het er tot dan toe nog niet zo gevaarlijk geweest was dan in het oostelijk gedeelte van, zoals ik hen verteld had.

"Als het echter meevalt en het Britse Tweede leger schiet goed op, zijn de gevechten rondom Oosterbeek en Arnhem misschien zo voorbij!" Zo veronderstelde vader." En zoniet, dan kunnen we daarna nog weggaan, maar dat zien we wel als het zover komt!" vond vader.

"Mocht het dan werkelijk zover komen, dat jullie alsnog weg moeten, probeer dan langs de boerderij van Camman te komen, dan raken wij tenminste elkander niet kwijt in deze bijzondere omstandigheid." zei ik nog na het eten, toen ik klaar stond om naar "onze boerderij" terug te keren.

"Wij weten nu waar jullie verblijven, maar misschien is de oorlog hier dan wel afgelopen." Hoorde ik vader nog zeggen, toen ik bij hen wegging. Het was voor onze ouders ook heel moeilijk om hun bedrijfje zomaar achter te moeten laten waar ze jarenlang voor gewerkt hadden. Toen ik kort daarna op de boerderij terug was gekeerd vernam ik al gauw dat men daar geen eten gekookt had omdat de tijd daar uiteindelijk ook te kort voor geweest was. Dus had men een boterham gegeten. Bij elkaar geteld waren we daar met negentien personen, waarvan zes kinderen beneden de tien jaren.

Enkelen van ons hadden een plaatsje in de zon opgezocht op het erf. Ook de boer die ons naar deze boerderij had verwezen was er even bij komen zitten en werd er natuurlijk vanzelf over de oorlogssituatie gesproken waarin wij terecht gekomen waren.

het gesprek kwam al gauw op de levensmiddelen die daar op dat ogenblik ter beschikking waren. Ieder had voor enkele dagen voldoende brood, boter en beleg mee van huis genomen.

Dus daaraan had men direct geen behoefte. In de groentehof stond mog voldoende groente, zoals bonen, andijvie diverse koolsoorten en uien. Daarvan kon ook gegeten worden, maar melk was niet aanwezig en daar was juist ook wel behoefte aan, vooral voor de jonste kinderen, voor eventuele papsoorten en pudding voor hen die daar van hielden.

Maar daar wist van de Kuppel wel aan te komen, want hij vertelde dat hij op dat moment zijn melkkoeien in een weiland had lopen links van de Hollanderbroeksestraat daar in de wei net voorbij de Eldensezeeg, een brede waterafvoersloot die ten zuiden van Driel in westelijke richting stroomde.

Daar zouden de gebrs. Klaas en Marinus Beukema die bij hem in loondienst waren, heengaan om te melken en zouden er tegen half vier arriveren. Als één van ons daar tegen die tijd probeerde te zijn kon die daar melk halen op zijn naam. Toen bood ik direct aan dit te gaan doen, want ik kon al reeds vanaf mijn schooljaren melken.

Dat was dus nogal vlot geregeld. Ik zou een klein melkbusje en een melkemmer meenemen, aan een emmer vol melk hadden we vooreerst genoeg. 't Busje kon ik gemakkelijker vervoeren achter op de bagagedrager van de fiets en de lege emmer aan de arm dragen.

Dit weiland lag enkele kilometers van ons vandaan in zuid-oostelijke richting en helemaal veilig om daar heen te fietsen was het ook niet; die genoemde straat was een verbindingsweg tussen Driel en Elst, waar zich in die dagen veel Duitse soldaten ophielden, met het oog op de slag om Arnhem. Daarmee in verband staande, was een jong burger persoon nooit gevrijwaard tegen het oppakken bij eventuele razzia's, dus stond ik er eveneens voor blootgesteld als ieder ander. Ik had het echter zelf aangeboden en dus deed ik het ook.

Uiteindelijk zouden dan toch de kinderen er de dupe van worden als ik het verzaakte. Schrijver liet zijn gezin ook niet zo graag alleen in deze bijzondere situatie en wie anders wilde het dan wél doen?? Maar zolaat was het trouwens nog niet.

Na een kort ogenblik naderden weer heel wat Engelse transport vliegtuigen die boven Oosterbeek opnieuw een groot aantal parachutes afwierpen, waaraan zich bevoorrading bevond, in de vorm van Langwerpige containers, levensmiddelen en medicamenten.

Het blijkbaar weer opnieuw opgestelde Duitse Luchtafweergeschut was direct weer heel actief gaan schieten op de naderende Engelse transporttoestellen en ook de jacht-vliegtuigen namen daar meteen aan deel, zodat het zeer moeilijk was voor de piloten van deze zware moeilijk manoeuvreerbare transporttoestellen om deze tussen dat afweervuur door te laveren, om de afwerpplaatsen goed te kunnen waarnemen, zodat de bevoorrading niet in Duitse handen zou vallen.

Maar alles ging zo snel, dat het heel moeilijk was om alles goed bij te kunnen houden. Tussen de toestellen explodeerden, van mij af gezien, de afweergranaten uit elkaar en moesten deze onverwachte wendingen maken om aan dat vuur te ontkomen.

Opeens werd er een toestel door Duitsejachtvliegtuigen aangeschoten ongeveer boven het landgoed "De Duno". Het vloog nog éven door, maar brandend stortte het toen omlaag tussen de bomen van de bossen in de naaste nabijheid van het natuurbad "De Branding" en al gauw steeg daarboven een blauwzwarte rookkolom op. Een al reeds weer terugkerend Engels transporttoestel vloog er nog laag overheen om blijkbaar te kunnen ontdekken of er overlevenden waren.....

Tegenover Driel aan de overzijde van de Rijn waren waarschijnlijk veel Duitse soldaten geleverd, want daar werd veel op de vliegtuigen geschoten, maar ook uit de naaste omgeving van de spoorbrug en Oosterbeek zelf. Maar ook met mijn verrekijker kon ik niet ontdekken waar dat ergens opgesteld stond.

Opeens stotterden er zware boordwapens boven mij. Op dat moment stond ik aan de voorkant(noordzijde) van het woonhuis van de boerderij "De Noordhoek", waar wij zolang als nodig mocht wezen, konden verblijven. Een Duits jachtvliegtuig had blijkbaar een transporttoestel onder vuur genomen, dat op de terugweg bleek te wezen.

Meteen daarna hoorde ik opnieuw een boordwapen etotteren, boven het kasteel Doorwerth, maar het was een heel ander geluid dan het vorige. Opnieuw keek ik door mijn kijker en zag meteen wat er plaats had. Een Engels jachttoestel had zijn Duitse soortgenoot eveneens onder vuur genomen, toe deze op het transportvliegtuig geschoten had. Waar ik mij had opgesteld kon ik de situatie heel goed overzien, en zag en hoorde tevens de beide jachtvliegtuigen met hoge snelheid door het luchtruim razen met gierende motoren en in een minimum van tijd waren zij beiden opeens uit het zicht verdwenen,

Om hun trefkans proberen te ontlopen (lees eigenlijk vliegen) vlogen de terugkerende Engelse transporttoestellen zo laag mogelijk en verdwenen zij heel geleidelijk in westelijke richting om te proberen weer veilig op hun basis terug te kunnen keren.

Al direct had ik kunnen constateren helaas dat het Engelse toestel waarop een Duits jachtvliegtuig op geschoten had met het boordwapen defect was geraakt en vanaf ongeveer het kasteel Doorwerth boven de rivier de Rijn was gaan vliegen, ergens harverwege Driel-Heteren. Het hing scheef en verloor steeds meer hoogte. Het zwenkte met een grote halve slag naar rechts en viel toen bijna loodrecht in het water van de Rijn, want een hoge zuil van water zag ik omhoog gaan. Toen vermoedde ik dat het was neergestort tegenover de boerderij " De Rode Toren", waar in die jaren de fam. Lokhorst woonde. Van eventuele leden van de bemanning heb ik niets vernomen.

Het was iet te zien of er nog bemanningsleden uitgekomen waren. Je kon onmogelijk proberen alles bij te houden, wat er also plaats had om je heen, want je moest ook aan je eigen veiligheid denken. Uit later informatie bleek echter wel dat men vanuit Heteren nog enkele vliegers had weten te redden.

Op het moment dat ik mij bij de noordgevel van het woonhuis ophield, was het een wirwar van vliegtuigen in het luchtruim boven mij.

Daar vlogen terugkerende transportvliegtuigen en Duitse jachttoestellen, maar deze bleven wel op veilige afstand, bang dat zij door de zware boordwapens der Engelse transporttoestellen beschoten zouden worden, want ik hoorde zware boordwapens stotteren, maar vanwaar precies en door wie was niet zo gauw te constateren.

Opnieuw mengde zich nog meer boordwapens in de luchtstrijd boven mij. Er floten kogels langs mij heen, dus trad ik terug en ging met mijn rug tegen de huisgevel staan dat ik iets veiliger vond.

Blijkbaar hield het gezin van Schrijver en het echtpaar v.d. Koppel zich binnen de muren van de boerderij, want ik zag niemand meer buiten. Zij hadden dat veiliger gevonden. Was wat ik nu deed dan eigenlijk nieuwsgierigheid, of was het uiteindelijk toch pure belangstelling, dat ik met de situatie die ontstaan was, graag op de hoogte wilde blijven? ?

Maar ook dat bracht grote onveiligheid met zich mee, want opeens was er een vrij harde klap vlak naast mij tegen de voor(noord)-gevel en was er een kort moment een kleine wolk van rood steenstof, die ook direct weer verdwenen was (uiteen gewaaid!

Het kon een kogel van een boordwapen geweest zijn, of een scherf van een projectiel van het Duitse afweervuur. Hoe het echter ook mocht wezen, ik was erdoor wel hevig geschrokken en zocht dus een ander plaatsje op als uitzichtpunt aan de westzijde van het huis. Maar door dit kleine voorval was ik even afgeleid en had het Engelse transportvliegtuig niet over zien vliegen in zuidwestelijke richting, maar zag het toen op mijn nieuwe uitkijkpost wel en eveneens dat er rook uit de linkervleugel kwam en zou het dus niet ver meer door kunnen vliegen. Ik richtte mijn onafscheidelijke verrekijs erop en zag toen de leden van de bemanning per parachute het toestel verlaten. Direct erna dook het toestel, dat steeds meer was gaan roken, en draaide enige keren om haar as en schoot met een vaar, haar neus omlaag op de aarde af. Dat zal ergens geweest zijn tussen Heteren en Het Betuwse dorp Herveld, precies was dit natuurlijk niet te schatten.

Bijna tegelijkertijd vloog een viermotorige engelse bommenwerper tamelijk laag over mij heen, waarvan nog maar twee motoren draaiden, namelijk die aan de linkerzijde. Van de rechterzijde stonden de propellers stil en uit die vleugel kwam namelijk rook. Het toestel vloog in westelijke richting.

En zolang ik het met de kijker kon blijven volgen vloog het door en zonder dat het hoogte verloor of van koers veranderde. Hopelijk heeft het zijn basis toch nog kunnen halen....?

Boven het landgoed "De Duno" was waarschijnlijk ook een toestel aangeschoten, door wat of wie was heel moeilijk te constateren, ik zag dit alles vanaf enige afstand, maar het bleek wel een voltref-fer geweest te zijn, want het stond opeens volledig in brand. Nog even probeerde de piloot door te vliegen, echter niet lang, toen stortte het neer tussen de bomen van de bossen op de heuvels van Doorwerth. Helaas heb ik de bemanning er niet uit zien springen. Ik vroeg mij toen af, wáár de para's in Oosterbeek zich op dat moment ergens zouden ophouden? Het leek wel of er op verschillende plaatsen in Oosterbeek luchtdoelgeschut stond opgesteld, want van daaruit werd namelijk veel geschoten, zodat het tot ons doordrong dat de Duitse weerstand iedere dag heviger werd.

En waar bleef toch uiteindelijk het Grote, Britse Tweede Leger?? Het geschut dat in Oosterbeek bij het oude kerkje had opgesteld gestaan was blijkbaar ook uitgeschakeld. De Engelse radiozender Radio-Oranje was de laatste dagen ook heel schaars met zijn berichtgeving. Inmiddels was het echter al ruim drie uur geworden en al datgene dat zich had afgespeeld was in een kort tijdsbestek verstreken. De meeste Engelse toestellen waren nu reeds uit het luchtruim verdwenen en weer op de terugweg en begon de rust om ons heer geleidelijk terug te keren. De familie Schrijver was ook weer naar buiten gekomen, nadat ze het een ogenblik veiliger gevonden hadden binnenshuis, maar daar had ik anders over gedacht, ik wist graag waar het gevaar dreigde, om daar dan rekening mee te houden. Op het moment was het tamelijk rustig om ons heen geworden, dus wilde ik daar gebruik van maken en te gaan melken, zoals afgesproken was met v.d. Koppel.

Dus ging ik naar de keuken om daar het melkbusje en een emmer te halen, want ik zou zo tegen half vier in de wei wezen, waar ook de gebrs. Beukema zouden komen om te melken.

Tegen de zoons van Schrijver zei ik waar ik heen ging, dan konden ze het tegen hun ouders zeggen, die ik op dat moment niet zag. Onderweg naar de wei zag ik heel weinig mensen buiten, wel een bewijs dat het een ogenblik een gevaarlijke situatie geweest was. Nog vóór de bocht waarmee ik in de Elster-Grindweg kwam, kon ik schuin links voor mij uit de gedeeltelijk uitgebrandde woningen en de Duitse legerbussen zien staan die in de vorige avond in brand waren geschoten tijdens een korte beschieting door enkele Engelse gevechtstoestellen vanuit het luchtruim. Deze middag had echter een geheel andere verloop gehad, maar helaas wel in het nadeel van de De bevoorrading van de Engelse parachutisten in Oosterbeek.

Toen ik even later via de bocht naar rechts in de Elster-Grindweg fietstewas daar ook bijna niemand buiten. Men hield zich binnen, maar men had op dat moment toch geen gevaar te duchten. En omdat er buiten bijna heel weinig mensen te zien waren, voelde ik mij toch niet volkomen op mijn gemak; net of er een dreiging in de lucht hing. Toch was er nergens ok mij heen enig onraad te bespeuren of één of ander onbekend gevaar. Het was natuurlijk ook mogelijk dat men iets voorzichtiger was geworden en eerst de kat maar eens uit de boom probeerde te kijken, voordat men zich weer opnieuw spontaan naar buiten begaf. Door ervaring had men mogelijk iets geleerd. Inmiddels was ik het agrarische bedrijf "De Zonnekamp" genaderd dat links van de genoemde weg lag, bewoond door de familie v.d. Berg. Maar eveneens heel typisch, ook daar zag ik niemand buiten, al was het toch heel mooi zonnig herfstweer. Op het erf scharrelden wat kippen en iets verder knorden wat varkens, die daar in een boomgaard liepen. En op het kleine erf van het oude boerenhuis rechts en eveneens de laatste woning aan die kant van de weg, zag ik een oude kruiwagen staan, naast een heel oude hooiberg, waarop een bontkleurige kat nog heerlijk zat te genieten van het late herfstzonnetje en de rustige sfeer die er toen rondom heerste.

Ruim honderd meter verder lag de al tamelijk oude waterafvoersloot, die de naam droeg : "De Eldense-zeeg, blijkbaar een benaming die mogelijk reeds lang geleden door een Polderbestuur gegeven was. Daar bij die zeeg lag het einde van de Elster-Grindweg. Aan de overzijde was het begin van de toen ook al genoemde Hollanderbroeksestraat. Net links, dus vlak naast de zuidzijde van deze genoemde "zeeg", lag het weiland waar ik melk moest (wilde) halen. Daar ongeveer halverwege in die wei zag ik de gebroeders Klaas en Marinus Beukema, die de verderweg lopende koeien aan het ophalen waren. De fiets zette ik tegen het hek, dat toegang gaf tot het weiland. Pakte het busje, stapte over het hek en liep met in de ene hand het melkbusje en in de andere de melkemmer, in de richting van de twee Beukema's die niets van mijn komst begrepen en afwisten.

Ik vertelde hen de hele situatie waar wij in verkeerden en dus begrepen ze mijn komst. Ze wezen mij een koe aan die zich altijd gemakkelijk liet melken. "Daar heb je geen moeite mee!" zei Marinus. " Die blijft goed stilstaan"

Ik begon te melken en inderdaad stond de koe goed stil; ze verzette geen poot. Tijdens het melken bruisten flinke dikke stralen onder in de emmer in het opgekomen schuim, een teken dat deze koe vlot melk gaf. Want na een kort ogenblik had ik de emmer al ruim halfvol en besloot die al vast leeg te gieten in het busje. Dan kon er niets verloren gaan bij een eventuele verkeerde beweging met de emmer, men wist maar nooit; een ongelukje zit in een klein hoekje!

toen ik echter opstond om de emmer leeg te gieten hoorde ik en zag ik eveneens heel in de verte een niet zogrote formatie vliegtuigen naderen, die ik niet had vernomen tijdens het melken, door het gebruis in de emmer. Op enige afstand zag ik ook nog enkele parachutisten neerdalen ergens in de naaste omgeving van de boerderij "De Fikkersdries" tussen Driel en het gehucht Homoet.

Toen de toestellen dichterbij gekomen waren kon ik constateren dat het opnieuw Engelse transportvliegtuigen waren, die al gauw parachutes af gingen werpen waaraan grote vierkante manden en/of langwerpige, ronde containers hingen. Ook groe donkergrijze pakken werden zo maar uit de vliegtuigen geworpen, dat later pakken dekens bleken te zijn, die enige malen stuitterden voor ze stillagen. Vol verbazing stonden wij drieën te kijken wat zich daar boven ons in het luchtruim allemaal afspeelde.

Maar....., toen opeens verschenen er Duitse jachtvliegtuigen die met hun boordwapens op de transporttoestellen begonnen te schieten. Dat was veel lawaai boven ons, lege hulzen ploften naast ons neer in het weiland en wij konden ons daar niet tegen beveiligen op dat vlakke veld rond om ons heen. Alles boven ons ging heel snel, zo waren er luchtgevechten en opeens waren de toestellen weer verdwenen. Maar wij hadden daar wel een heel ruim overzicht van wat er zo al plaatsvond. Plotseling werd er enige malen geschoten vanuit westelijke richting en blijkbaar uit een griend, akkers met wilgenhak-hout die daar in die richting lagen. Kijkende daarheen zagen we er omtrent een manspersoon die zich naar een afgeworpen pak dekens begaf. Op het moment dat hij er vlak bij was en een hand uitstak om het te pakken, hoorden we direct weer schieten, waarop wij die man zagen omkeren en vlugger terug zagen lopen dan hij gekomen was. Toen was onze vraag- wie had er geschoten en waarom?—

Als het Duitsers waren, waarom hadden zij dan niet op de Engelse toestellen geschoten die toen tamelijk laag vlogen?

Het konden ook Engelsen wezen, maar dat was ook gevaarlijk, want door het schieten zouden zij zich daardoor zelf verraden.

Toen veronderstelden wij dat het toch wel Duitsers zouden geweest zijn die vanaf daar een oogje in het zeil hielden wat er zoal passeerde via de Hollanderbroeksestraat tussen Driel en Elst, dat zou dus een mogelijkheid kunnen wezen, veronderstelden wij, maar uiteindelijk vonden wij dat van minder belang in deze situatie.

Wij constateerden dat de Engelse toestellen die daar een soort bevoorradings hadden afgeworpen, zo vlug mogelijk terug wilden keren naar hun basis en dus vlogen ze met een grote boog via het Oostelijk deel van Driel heen om de terugvlucht te aanvaarden.

Maar daardoor kwamen ze té dicht bij het Duitse afweergeschut dat in de omgeving van de spoorbrug en elders stond opgesteld.

Enkele transporttoestellen vlogen op dat moment nog boven het centrum van Driel. Geheel onverwacht maakte één van de vliegtuigen een wending en gelijktijdig brak er een vleugel af. Draaiend en wentelend kwam die omlaag. Het toestel gleed nog iets door, hellende naar één kant en stortte neer. Direct erna steeg er zwarte zwarte rook op vanaf die plaats. Wij konden helaas niet constateren of de bemanning het toestel nog had kunnen verlaten, maar zeer waarschijnlijk niet; daarvoor had het te laag gevlogen.

Even later waren de vliegtuigen boven Driel verdwenen en was het weer rustig geworden. Maar wij hadden ons wel afgevraagd wat deze bevoorrading uiteindelijk voor doel zou hebben en voor wie dat bestemd was. Want de Engelse parachutisten in Oosterbeek konden dit niet bereiken, maar voor wie was dit dan wél?

Er was niemand bij die er toezicht op kon houden, daarvoor was het te verspreid afgeworpen.

Nou ja, uiteindelijk was dit onze zorg niet, ; wij hoefden ook niet alles te weten. De gebrs. Beukema gingen verder met melken en zelf had ik volbracht wat mij gevraagd was , maar vroeg nog wel even of zij er nog een kleine hoeveelheid melk bij wilden doen totdat het busje vol was, want ik wilde naar de boerderij terug om te informeren of daar niets bijzonders had plaatsgevonden.

Dat bleek gelukkig niet niet zo te zijn geweest. Wél had men zich daar grote zogen gemaakt om mij, toen ze de vliegtuigen hadden vernomen met het daaruitvoortkomend zware afweervuur. Ze waren echter wel heel blij dat ik flink wat melk had meegebracht.

Toch wilde ik weten of er bij ons thuis niets ernstigs voorgevallen was, dus fietste ik meteen terug via de Oldenhofselaan, zover was het niet, hooguit tien minuten fietsen.

Thuis vertelden ze mij wat ze daar gezien hadden, de vliegtuigen, hier en daar enkele parachutisten en wat containers die ze aan parachutes omlaag hadden zien komen. Een zou er door een dak van een huis gevallen zijn, zoals ze hadden horen zeggen.

In de Kerkstraat tussen de Herv.kerk en de R.K. kerk waren ook granaten gevallen en geexplodeerd, waardoor er gaten in de voorgevels van woningen geslagen waren. Mogelijk was dit ook het geval met het huis van de smid C. Hermeling en zoals verteld was, zouden er ook enkele Duitse soldaten gewond geraakt zijn door een granaat. In het wegdek waren daardoor grote gaten ontstaan; het gevaar kwam dus wel steeds naderbij. Maar we bleven het een bijzondere situatie vinden van deze droppingen die er in die middag hadden plaatsgevonden.

Piet mijn broer en ik stonden nog even naast ons huis wat na te praten over de gebeurtenissen van deze middag, toen we opeens weer vanuit het zuid-westen vliegtuigen hoorden naderen.

Het enorme zware geronk der vlieguigmotoren werd steeds duidelijker. Wat zou ons nu weer tewachten staan, vroegen we ons af.

De Eerste Poolse Parachutistenbrigade landde nabij Driel.

Wij konden ze duidelijk naderbij horen komen, maar nog niet zien. Dit werd belemmerd door hoge fruitbomen in onze boomgaard die net zuidelijk van ons huis lag, dus vandaar.

We liepen wat terzijde en zagen de toestellen tamelijk laag en dicht dichtbij, zuidelijk van ons dorp Driel, voorbij vliegen in oostelijke richting, maar trokken nu verder dan die van heden middag, al hadden ze wel ongeveer de zelfde route gevolgd.

Ze vlogen door in de richting van de spoorlijn Arnhem-Nijmegen. Doch voordat zij daar gearriveerd waren, ze waren het uitgestrekte wei- en bouwlandengebied van "De Schuytgraaf" nog maar net genaderd, of ik zag door de verreijker opeens dat er parachutisten werden neergelaten uit transportvliegtuigen, dat zeer waarschijnlijk wel weer opnieuw Engelse zouden zijn. Zij waren nogal vlug gepasseerd en we hadden niet zo gauw op de nationaliteitstekens gelet. Maar wat deze luchtlanding uiteindelijk te betekenen had, daar begrepen we totaal niets van, maar wél dat die in verband stond met de dropping van verlopen middag.

Steeds weer opnieuw lieten over- en voorbij trekkende vliegtuigen parachutisten neerdalen boven het uitgestrekte gebied "De Schuytgraaf", dat ongeveer halverwege de spoorlijn Arnhem-Nijmegen en de voormalige Drielseweg lag, die Driel en Elst met elkaar verbond. Dat alles ging heel snel; in een ommezien van tijd zweefden vele honderden para's omlaag naar het landingsterrein, een voor hen een totaal onbekend stukje aardbodem in een evenzo vreemd land.

Aan de valschermen bleken zelfs opvouwbare fietsen te hangen. Maar nog voordat de parachutisten hun toestellen verlieten, legden de Duitsers die zich al enkele dagen in de naaste nabijheid van de genoemde spoorlijn ophiielden, een zwaar spervuur aan, vooral met mitrailleurs en de toestellen werden met zwaar afweergeschut bestookt. Als ooggetuige begrijp ik nog steeds niet dat er nog levende para's de grond bereikt hebben en dat er boven dat gebied nog toestellen konden ontkomen aan dit enorm scherm van luchtafweer- en mitrailleurvuur. Want voor zover ik en mijn broer Piet konden constateren, op hooguit enkele kilometers afstand, is toen daar ter plaatse, niet één toestel neer gestort nadat het door toedoen van dit afweervuur was aangeschoten. Wel enige tijd eerder in diezelfde namiddag boden het centrum van Driel, maar dat had niets uitstaande met dit.

M.I. waren de Duitsers deze oorlog al heel lang beu en hebben zij vaak met opzet geprobeerd zoveel mogelijk Mis TE Schieten!!

En dit is hen inderdaad zeer goed gelukt, want zoals wij het ondervonden van tamelijk dichtbij, hadden de Duitse schutter het toen van heel vlakbij maar voor het neermaaien van de parachutisten die ter aarde daalden en de vliegtuigen, die zo laag vlogen, ten opzichte van dat afweervuur ~~aan~~ natuurlijk, dat er niet één toestel had kunnen ontkomen. En hij, of zij, die daar een andere conclusie over gehad heeft, moet mij dit alsnog een komen vertellen!!

Eén parachutist zagen wij omlaag vallen waarvan zeer waarschijnlijk zich het valscherp niet had geopend. Al heel gauw leek het alsof het een dikke rechte lijn werd, een potloodstreep....

Dus een zeer droevig voorval, maar harde werkelijkheid! ! Wat is een mens dan in zo'n situatie toch kwetsbaar.

De toestellen vlogen naast-en achter elkaar bij het neerlaten van de para's. Waren zij hun "lading" kwijt keerden ze met een grote boog, eerst iets naar het noorden, dan al gauw in westelijke richting terug en kwamen ze daarbij onder het zware Duitse afweervuur te liggen, waar eveneens geen van hen uit de lucht werd geschoten. Zou mijn veronderstelling dan tóch nog op waarheid berusten???

Laag dreunden zij dan even daarna met donderende motoren over ons dorp Driel heen op de terugweg naar hun veilige haven.

Deze luchtlanding had in een zeer korte tijd plaatsgevonden.

Ze begon om 17.20 uur en om 1730 uur was de laatste parachutist op Nederlands grondgebied geland. En de meeste transportvliegtuigen waren toen al reeds weer op hun terugreis.

Maar wij wisten nog niet van welke nationaliteit de parachutisten zouden zijn die even tevoren geland waren, Dus besloten Piet en ik het centrum van ons dorp even in te gaan, mogelijk vernamen we daar bijzonderheden betreffende deze landing.

Maar toch moesten we dit nog even uitstellen, want het Duitse afweergeschut wilde zich blijkbaar niet laten kennen, door zich alsnog even flink en stoer voor te doen. Het probeerde nog even enkele laag vliegende transporttoestellen bang te maken door deze achterna te schieten met zware luchtafweerprojectielen die vlak boven ons met hevige knallen tot explosie kwamen. Enkele schervendaarvan sloegen met veel geweld tegen de dakpannen van ons huis, die aan stukken omlaag vielen.

De logge gevaarten vlogen echter ongestoord verder, maar enkele Engelse gevechtstoestellen lieten dit niet ongestraft voorbij gaan. In een razende vaart keerden zij terug van hun koers en trakteerden het Duitse afweergeschut op enkele vuursalvo's met hun boordwapens. Een moment later scheerden zij over ons heen om hun collega's in de transporttoestellen op terugreis te beschermen en te vergezellen. dat hun heus wel was toevertrouwd!! Of niet soms??

Het Duitse afweergeschut zweeg en daarna bleef het stil en rustig zodat de bemanning daarvan het lesgeld konden gaan betalen, als zij dit nog niet allemaal betaald hadden. Dan konden ze daar misschien later nog een rekening van gepresenteerd krijgen.

Piet en ik durfden toen ook weer naar buiten om in het centrum van Driel te kunnen informeren naar de nationaliteit van de gelandde Parachutisten op het gebied van de "Schuytgraaf".

Er waren echter niet veel mensen op straat, maar toch kwamen er in de verte vanuit het einde van de Dorpsstraat enkele dorpsgenoten in onze richting en wisten ons te vertellen, toen wij hun vroegen wie er nu weer geland waren, na de dropping van deze middag, dat het Poolse parachutisten zouden zijn, voor zover dit hen was verteld. En de bevoorrading van die middag was bedoeld voor deze para's.

Zo, dat wisten we ook weer. Het was voor iedereen eigenlijk heel belangrijk om met de bijzondere toestand op de hoogte te blijven.

Dus voor ons eveneens, nu maar afwachten wat er verder zou gaan gebeuren. Wij kwamen ook nog te weten dat er op verschillende plaatsen in Driel parachutes waren gevallen met daaraan langwerpige, ronde containers, waarin zich soms munitie of medicamenten en verbandmiddelen bevonden. Waren er rode parachutes bij, betekende dit dat er zich munitie in bevond. Goed geïnformeerd keerden we naar huis terug en legden eerst enkele vernieuwde dakpannen op het dak.

Daarna besloot ik naar de boerderij "De Noordhoek" terug te keren waar toen het gezin van Schrijver zich bevond met het echtpaar v.d. Koppel. Onderweg daarheen zag ik in weilanden hier en daar verschillende parachutes liggen met daaraan bevestigd al reeds genoemde containers. Het ging al iets schemeren toen ik terug was.

De familie Schrijver was wel even nieuwsgierig om te vernemen wat er was voorgevallen en dus werd daar nog wel even over nagepraat. Daarna gingen we onze slaappleatsen gereed maken. Afgesproken werd dat het vrouwelijk deel en de kinderen in het woonhuis zouden slapen en de mannelijke rest in het stro in de grote schuur.

Tevoren was het in de avond tamelijk rustig geweest om ons heen, wat het schieten betrof. Maar na een uurtje regende het zware granaten, verspreid over Driel kwamen ze neer en barstten ze met enorme harde knallen uit elkander. Soms in het centrum, maar ook wel in onze omgeving. Dus kwam er van slapen niet veel, want uiteindelijk wilden we wel op de hoogte blijven van deze situatie en vooral niet verrast worden. Dat kon gevaarlijke consequenties uit voortvloeien.

Toen het vuren wat minder was geworden, hoorden we buiten stemmen. Die bleken van dorpingen te zijn die over een smal binnenweggetje voorbij de boerderij kwamen lopen. Toen we dat vernamen liepen Schrijver en ik gauw even naar buiten om hen te vragen naar de situatie in het centrum van ons dorp.

Daar zouden de Poolse parachutisten die tegen de avond op het gebied van "De Schuytgraaf" geland waren, zich hebben ingegraven in de Dorpsstraat, waarbij jonge inwoners hen behulpzaam geweest zouden zijn. Dit was eveneens het geval in de voormalige Molenstraat en de Broekstraat. Dit had echter plaatsgevonden in het vallen van de avond toen het reeds donker begon te worden. Als schimmen in de nacht hadden zij zich voortbewogen van het ene naar het andere punt dat ze moesten verdedigen.

Maar ook in boomgaarden hadden zij eenvoudige stellingen aangebracht. En toen opeens zouden de Duitsers zijn beginnen te schieten vanuit Elst en tevens bijgestaan door geschut dat op het Duno-plateau opgesteld bleek te staan. En op deze manier van aanvallen probeerden ze de Polen te verdrijven. Het leek veel op een zware donderbij in de zomer; eerst zag je de lichtflitsen van het afvuren van het geschut en dan daarna het daverende gedonder van het exploderen der granaten, maar daarbij vergeleken was dit schieten veer gevaarlijker. Een van hen vertelde: "Wij waren net van plan te gaan slapen, toen tamelijk dichtbij granaten vielen. Enkele kwamen vlakbij ons huis terecht. Een daarvan viel achter het huis en vernielde daar de grootste helft van ons schuurtje, de tweede verbrijzelde een raam, terwijl een deur werd doorzeefd door de granaatscherven. Dus zijn we toen meteen maar weg gegaan; we durfden niet langer te blijven." Een andere vluchteling vertelde het volgende, die eveneens uit de zelfde buurtschap kwam: "Nadat de beschieting begonnen was kregen wij meteen al een granaat in het dak, de schoorsteen werd voor de grootste helft van het dak geslagen, grote stukken daarvan vielen met een donderen lawaai op de planken zolder en dan te bedenken dat ik kort daarvoor nog op de zolder was om er iets te halen. We schrokken zo van dat lawaai dat we direct het hoogstnodige hebingepakt en zijn weggegaan. En nu moeten we maar proberen om ergens in Heteren onderdak te vinden, al is het alvast voor deze nacht." Aldus het verhaal van een bewoner van de buurtschap "De Keulsekamp". Toen verlieten die mensen het erf van de boerderij om in Heteren een veilig heenkomen te gaan zoeken.

Nog meer bewoners uit Driel kwamen over het binnenweggetje langs de boerderij lopen, eveneens op weg naar Heteren. Maar inmiddels was het al laat in de avond, dus liepen Schrijver en ik terug naar de schuur om nog te proberen enige tijd te slapen, Want de vorige avond was het immers ook al laat geworden.

Maar ondanks dát konden we toch niet in slaap komen. Iedere keer zagen we de lichtflitsen van de explosies door de ramen van de schuur en dan al heel gauw daarna hoorden we de harde knallen als de projectielen met veel geweld uit elkander barstten.

Het leek wel of deze granaten gezaaid werden, ze kwamen steeds iets dichterbij in onze buurt terecht en als ze explodeerden sloegen de granaatscherven bij ons tegen de buitenmuur, waardoor er al ruiten aan diggels geslagen werden. en dit alles veroorzaakte zoveel geluid dat we klaar wakker waren en inzagen dat van slapen niet veel zou komen. Ik moest opeens aan mijn ouders en broer denken. Die zouden zich nog wel thuis bevinden, anders waren zij wel naar ons toe gekomen, zo was tenminste tussen ons afgesproken.

We hadden thuis echter wel een stevige schuilkelder aangelegd, maar tegen een granaatinslag van dit kaliber was men daarin niet veilig. wél tegen de scherven daarvan, zolang die niet via de ingang naar binnen konden slaan.

Op dat moment kwamen over geheel Driel verspreid, gevaarlijke projectielen neer, aan de explosies was dit goed te vernemen. Soms kwamen de granaten dichtbij neer, dan explodeerden ze weer verderweg. Een kort ogenblik was het even heel rustig en wilden we opnieuw proberen te gaan slapen en bleken we ditmaal succes te zullen hebben, want we hadden geen lichtflitsen gezien. Maar plotseling was er een vreemd suizend, huilend geluid met direct daarop volgend een enorme harde knal vlakbij. Meteen was er enig glasgerinkel en enkele andere onheilspellende geluiden om ons heen. Opeens zaten wij beiden rechtop en stijf van schrik. blijkbaar waren er opnieuw ruiten verbrijzeld, stukken daarvan rinkelden op de cementenvloer van de schuur waarin wij lagen en eveneens hadden we weer granaatscherven tegen de oostmuur horen slaan, maar ditmaal met veel meer kracht. Dus was dit projectiel toch wel heel dichtbij geweest toen het tot explosie gekomen was. Verderop hoorden we meer exploderen.

Op dat moment vonden we het daar in de schuur niet veilig meer en besloten we naar de kelder in het woonhuis te gaan, daar was het in elk geval toch wel veiliger.

toen we daar even later kwamen zagen we de rest van het gezin er al aanwezig. Maar ten opzichte van het woonhuis was de kelder maar tamelijk klein, ongeveer drie meter breed en vier en een halve meter lang. daar ging dan nog de ruimte af die de trap innam en bevond er zich eveneens nog een elektrische pompinstallatie in voor eigen gebruik, met een drukketel van enkele honderden liters inhoud. Dus bleef er uiteindelijk voor ons niet zo veel ruimte meer over en kwamen we tamelijk dicht tegen elkaar te zitten, zodat ook daar wel niet veel kans bestond om enkele uurtjes te kunnen slapen.

Maar bij even nadenken was daar ook nog gevaar aan verbonden.

Want veronderstel eens dat het woonhuis in brand zou geraken, was de kans heel groot dat je zuurstof gebrek kreeg, of opgesloten kwam te zitten, als de vuurhaard zich vlak boven de kelder zou bevinden.

Maar weldra bleek echter dat enkele van de jongste kinderen toch niet wakker konden blijven, hun kinnen zakten steeds lager en al heel gauw waren ze afgereisd naar dat mooie land der dromen. Ook de groten begonnen te knikkebollen en een enkeling verspreidde een zacht krorrend geluid dat men uiteindelijk snurken ging noemen. ja, zo is het leven, men slaapt, men waakt, eet en drinkt en ver- teert. Dus moeten regelmatig de afvalstoffen geloosd worden, wil alles goed blijven functioneren.

En daarvoor heeft men voor verschillende doelen, apparaten uitgevonden, om dit te kunnen bewerkstelligen. In de eerste decennia's van de Twintigste Eeuw werd zo'n apparaat plee genoemd, daarna heel geleidelijk w.c. en wéér later, toen men wat moderner wilde gaan praten, men kreeg toen meer en meer stadse alures, ging men, niet allemaal hoor, het woord "toilet" gebruiken, want men meende dat men toch uiteindelijk wel met "de tijd" mee moest gaan, vandaar.

Om de anderen iets meer ruimte te kunnen geven, had ik op de trap, keldertrap wel te verstaan, plaats genomen.

Maar al gauw bleek dat één van ons allen voor een nodig geval naar de w.c. moest, die zich in de gang van het woonhuis bevond.

Dus moest deze persoon, in dit geval één van de oudere kinderen, even gebruik maken van de keldertrap, waarop ik had plaatsgenomen. Dus moest ik even opzij schikken om dit te kunnen volbrengen. Na een kort moment was men terug en kon ik weer m'n gemakkelijke houding aannemen. En dat hield in dat ik ook al gauw daarna was ingedommeld en wakker werd toen een tweede persoon even nodig de trap op wilde voor een kleine boodschap.

Zulke handelingen werken blijkbaar stimulerend, want er bleken even later nog meer boodschappen gedaan te moeten worden en dus moest ik ook steeds weer opnieuw ruimte maken (de weg vrij maken) voor dit drukke, uitzonderlijke verkeer.

Daarom besloot ik een etage hoger te gaan naar de keuken. Mogelijk dat ik daar nog een klein dutje kon doen. Brak er onverwacht brand uit, werd ik daar veel eerder wakker dan beneden in de voor ons té kleine kelderruimte. Er stond een tafel met daar omheen enkele keukenstoelen en daar omheen een paar donkerbruine cocosmatten.

Aantrekkelijk om daar proberen te slapen was het heus niet, maar in mijn situatie wilde ik het toch proberen. Ik legde een cocosmat onder de tafel, pakte de theemuts van het aanrecht, en gebruikte die als hoofdkussen, want als men zich niet weet te behelpen, ben je het niet waard om armoede te lijden.

Languit ging ik liggen en vond het tamelijk veilig, als er door een eventuele granaatscherf een ruit aan diggels werd geslagen, deze mij niet zouden treffen onder de tafel. Het was niet bepaald een zacht matrasje waarop ik moest proberen in slaap te komen.

Dat moest ik echter onder deze uitzonderlijke omstandigheden maar voor lief nemen. Hier had ik veel meer ruimte en frisse lucht dan beneden in de bedompte kelder.

Al was er buiten een veelvuldig geknal van exploderende projectielen toch bleek ik al gauw in slaap te zijn gevallen, want enige tijd later, hoeveel wist ik natuurlijk niet om dat ik geslapen had, werd ik opeens wakker van een harde knal, gerinkel van glasscherven en blijkbaar het aan stukken vallen van dakpannen op het erf. En toen was ik dan ook opeens klaar wakker, zoals men dat noemt.

Zeer waarschijnlijk waren dichtbij granaten geexplodeerd en opnieuw dreunden de kanonnen op het hoger gelegen "Duno-Plateau tegenover ons dorp Driel. Met als gevolg, her en der verspreid, de projectielen tot ontploffing komen. En dan vraag je jezelf weer af - "wie zullen nu weer in de vuurlinie zitten?"

Want iedereen die dit heeft meegemaakt weet wat angst is in zo'n gevaarlijke situatie van exploderende projectielen!

Wéér was er heel dichtbij een korte harde knal met wat gekraak en iets op het erf vallen.

Beneden mij hoorde ik in de kelder dat mensen begonnen te bidden. Mogelijk gaf hen dat enige kracht of troost, of enige bemoediging. Zelf draaide ik mij om met de rug naar het keukenraam gekeerd en probeerde in een zo gemakkelijk mogelijke houding in slaap te zullen vallen, want het zou al wel ver in de nanacht wezen.

Van geen uur of tijd wetende op dat moment, werd ik opnieuw wakker. Er was iets gestommel en een knerpend geluid van een deur of iets da dat daar veel op leek. Een bekende stem hoorde ik zeggen: "Ik kan in de kelder niet in slaap komen! Je kunt er niet liggen, alleen maar zitten en nog in een ongemakkelijke houding ook nog. Ga je meer naar de schuur, misschien dat we daar nog een paar uur kunnen slapen. Het is nu buiten wat rustiger geworden, als het zomaar blijft. Op het laatst wordt men toch wel koud in de kelder om deze tijd van van het jaar en dat is slecht voor de reumatiek ook nog." zei zeer bekende stem, die van niemand anders was dan van Schrijver.

"Weet jij hoe laat het is?" vroeg ik

"Net vier uur geweest." antwoordde Schrijver kort, "Ga je mee?"

"Ja, hier is het ook niets, misschien kunnen we daar wel slapen."

Gevaarlijk is het overal, dat maakt dus niet veel uit."vond ik.

Dus gingen we naar buiten. De vrouw van Schrijver met de kinderen, waarvan de oudste ongeveer 13 jaar, een meisje en de jongste 5 was, eveneens een meisje. Er was ook nog een echtpaar met ons mee gegaan met twee kinderen, die dicht bij Schrijver woonde. Maar zij allen gingen niet met ons mee, ze bleven waar ze waren, in de iets veiliger kelder van het woonhuis.

Het was nog compleet donker. Schrijver ging naast mij lopen omdat hij in het donker slecht zien kon.

Via de grote schuifdeur gingen wij er binnen en zochten ons leger weer op. We trokken de dekens over ons heen en zijn daarna toch nog tamelijk gauw in slaap gevallen. Jammer dat we opeens wakker werden door enkele zware explosies dichtbij, maar toen was het in de vroege ochtend. We bleven echter nog enige tijd rustig liggen want uiteindelijk hadden we toch maar weinig geslapen, over de hele nacht gerekend. Wij zouden bijna ingedommeld zijn, als er niet opnieuw tamelijk dicht bij de boerderij "De Noordhoek" enkele granaten tot ontploffing gekomen waren. Volgens Schrijver was het ruim zeven uur dus eigenlijk nog wel wat vroeg om al op te staan.

Vanaf buiten hoorden we mensen druk pratend voorbij gaan over het binnenweggetje waarmee men in de Noordhoeksestraat kon komen.

We stonden op en gingen naar buiten. Aankleden hoefden we ons niet, we hadden natuurlijk onze kleren aangehouden, voor het geval we in een haastig tempo weg zouden moeten gaan.

Enkele voorbijganges zagen ons en maakten een praatje.

Van hen probeerde ik te weten te komen of zij iets wisten van mijn ouders en broer, of ze zich nog thuis bevonden of waar dan ook.

Zij konden mij daar echter niets over informeren; het was nog bijna donker geweest toen zij via de voormalige Broekstraat in onze richting gelopen hadden. Zij vertelden het volgende:

"Nadat gisteravond de Polen geland waren zijn ze het centrum van Driel in gekomen om zich daar op verschillende plaatsen in te gaan graven, zoals in de Dorpsstraat, de Kerkstraat en in sommige boomgaarden, begonnen de Duitsers opeens te schieten en zijn er overal granaten terecht gekomen. Daardoor zijn er al verschillende huizen getroffen en gingen de bewoners ervan uit Driel weg om een veiliger heenkomen op te zoeken. Wij zijn nu op weg naar Heteren, waar het hopelijk nog rustig is.

Vrijdag 22 september .

Al reeds in de vroege ochtend kwamen inwoners uit ons dorp Driel langs de boerderij lopen waar wij, het gezin van Schrijver, bestaande uit de ouders en zeven kinderen, het echtpaar v.d. Koppel en nog een echtpaar uit de Voormalige Molenstraat met twee kinderen dat we hadden meegenomen, toen we Driel gingen verlaten, een voorlopig onderdak gevonden hadden.

Soms hadden zij een kruiwagen bij zig, die was volgeladen met allerlei artikelen, zoals kleding, aardappels en diverse groentesoorten, of enkele grote inmaakpotten die bijna geheel gevuld waren met producten van een pas geslacht varken.

Ook was er iemand die een konijnenhok vol met konijnen op een kruiwagen had staan die hij niet achter had willen laten, die hij vanaf heel klein had opgefokt.

Daar achteraankomende trok een man een fietskarretje achter zijn fiets, waarop een groot schaap vastgebonden was en nu en dan een weemoedig geblaas liet horen. Het leek wel of het de dreiging van het gevaar aanvoelde. Andere mensen liepen te sjouwen met dozen, zakken en kussenslopen, waarin ze niet al te zware artikelen in meezeulden of een overvolle koffer die ze telkens van de ene in de andere hand verwisselde.

Ook liepen er gezinnen voorbij met veel kinderen, waar bij zowel de vrouwen als mannen de kleinste droegen, die soms erbarmelijk huilden. Ook zij waren uiteindelijk slachtoffers van deze ellendige oorlog die steeds maar voort duurde.

De stroom van uit Driel vertrekkende inwoners bleef maar aanhouden. Gelukkig was de laatste uren het granaatvuur verminderd, waar men veelvuldig gebruik van maakte. Zij hadden ons verteld dat er ook heel wat inwoners wegtrokken langs de boederijen "Het Fikkersdries" en /of "De Bouwkamp" die beide zuid-westelijk van Driel lagen.

Via beide kon men het gehucht Homoet bereiken, om vandaaruit verder te gaan naar Valburg of het iets verder gelegen dorp Herveld. En nadat wij daar opmerkzaam op gemaakt waren, klopte dit allemaal, want toen ik met mijn verrekijs in die richting keek zag ik inderdaad die wegvlochtende mensen in de verte door de velden trekken en het leek wel een nomaden-karavaan die op weg was naar een ander woongebied.

Zij die bij ons langs kwamen waren bepakt en bezakt; ze probeerden van huis nog zoveel mogelijk mee te nemen.

De kinderen hadden soms een hond aan een stuk touw of ze droegen een poes op hun arm, die schuw van zich af keek. Ook was er een al oud vrouwtje, die in haar ene hand een boodschappentas droeg en in de andere een kooitje met daarin een kanarie.

"Dat diertje heb ik al jarenlang en het was mijn enige gezelschap in mijn eenzame jaren; ik wilde en kon het heus niet achterlaten

want het is ook een levend wezentje, al wordt er in deze oorlog zelfs niet rekening gehouden met vele duizenden mensenlevens.

Als we ergens een plaats vinden waar we voorlopig veilig zijn, kunnen we bij elkaar blijven. En als we ergens omkomen, doen we dat ook samen. Dan heb ik toch in alle gevallen mijn best gedaan, meer ligt er niet in mijn vermogen op m'n oude dag! zei ze enigszins verdrietig. En daarna liep ze verder met de anderen mee naar een onbekende bestemming. Ik zag haar nog een keer haar tas verwisselen met het kanariekooitje. Op deze manier probeerde ze toch nog een klein van de mens afhankelijk wezentje van de dood te redden.

Een oude vrouw dus met karakter en een hart van goud!

Het was een kille ochtend en toen het geleidelijk licht ging worden was er opeens een dichte mist op komen zetten, waardoor men niet ver meer van zich af kon zien. En dat belemmerde mij het uitzicht, want ik verwachtte nog steeds de komst van mijn ouders en broer, want deze nacht zouden er ook heus wel projectielen dicht bij ons ouderlijk huis tot explosie gekomen zijn en zouden ze, evenals vele andere inwoners, hun woonomgeving verlaten hebben om hun eigen veiligheid. Of hadden zij gewacht tot het licht ging worden??

Dat was natuurlijk maar een veronderstelling van mij.

Maar waarom waren ze dan niet bij ons langs gekomen, dat was toch eigenlijk afgesproken. Waar bleven zij dan? Deze onzekerheid maarte mij ongerust. Aan enkele voorbijgangers had ik er naar geïnformeerd, maar niemand wist iets van hen af. Men had immers al moeite genoeg om aan de veiligheid van je zelf te denken.

Dus lieten die gedachten mij niet met rust, want ik wilde weten of zij nog thuis waren, of waar ze zich op dat moment bevonden.

Na het ontbijt besloot ik er direct heen te gaan, dan wist ik ook meteen hoe de situatie dáár was. En als ik er heen wilde gaan, hoopde ik toch maar dat ze nog thuis waren, want zoniet, waar zou ik hen dan ergens moeten gaan zoeken?

Ik vertelde mijn voornemen aan de familie Schrijver, stapte toen op de fiets en verliet het erf. Eigenlijk werd het een gevaarlijke onderneming er heen te gaan, want de hele omgeving van Driel lag immers onder zwaar Duits granaatvuur.

Toen de zon meer kracht kreeg naarmate de tijd verstreek, loste de heel langzaam op en kwam nu en dan de zon er even doorheen.

Na ruim vijf honderd meter gereden te hebben, floten er opeens kogels om mij heen, sloegen tegen de stammen van de populieren die links en rechts van mij stonden, zodat takjes en bladeren voor mij neer vielen en hoorde ik ook direct het stotteren van mitrailleurs. Ook ristten kogels door het hoge gras van de wegberm en voelde mij daar opeens niet weer veilig. Werd en gericht op mij geschoten of waren het verdwaalde kogels die mij om de oren vlogen?

Maar daarvoor was het gestotter van mitrailleurs te duidelijk waarneembaar. Dus voelde ik mij op dat moment bedreigd, keerde om en reed tamelijk vlug terug naar "onze boerderij", om daar een beter moment af te wachten.

Al direct kwam Schrijver naar mij toe en zei: "Als ik jou een goede raad mag geven, blijf dan hier, je ouders en je broer zijn verstandig genoeg om te weten wat zij moeten doen in deze situatie. Ze weten toch dat je hier bent!

Als ze besluiten thuis weg te gaan, komen ze in ieder geval hier heen. Dat hadden jullie toch afgesproken? En als je nu naar huis gaat en je wordt onderweg getroffen door een kogel of granaatscherf wie zal je daar vinden en ophalen tussen dit granaatvuur door? Dan lig je daar ergens misschien dood te bloeden. Maar je moet doen wat je zelf denkt dat goed is," was zijn mening.

"Jij bekijkt het op jou manier, ik bekijk het geheel anders.

Mijn veronderstelling is dat daar verlopen nacht of deze ochtend iets is voorgevallen, wát dat weet ik niet, zodat ze daar niet weg kunnen. Juist dáárom ben ik niet eerder gerustgesteld, voor dat ik er geweest ben." Zo was mijn opinie.

"Je bent geen kind meer, dus neem ik aan dat je weet wat je risico is als je gaat. Als je onderweg daarheen maar goed uitlijkt".

"Men moet in het leven niet roekeloos wezen, maar ook niet altijd de risico's proneren te ontlopen. dat kan dan in het voordeel zijn van jezelf, maar in het nadeel van een ander. En zou men het zich zelf daarna altijd kwalijk nemen dat men het niet gedaan had.

Dat draag je dan je hele leven met je mee en zou je het jezelf nimmer en nooit vergeven. Nu kan het nog, dus ga ik er ook nú heen!" Voor de tweede maal stapte ik op de fiets en reed zonder aarzelen weg en kwam onderweg geen inwoners meer tegen die hun dorp hadden verlaten. Vanaf enige afstand uit het oostelijk deel van Driel vernam ik enkele explosies van projectielen en stotterde ook ergens een mitrailleur, maar gelukkig voor mij, niet dichtbij.

Links en rechts van mij lagen uitgestrekte weilanden en zou men mij goed kunnen zien, wat natuurlijk niet in mijn voordeel was.

Toch wilde ik doorgaan en mij niet laten afschrikken door een enkele kogel die vanaf een flinke afstand in mijn richting kon komen.

Toch schrok ik opeens weer toen er opnieuw enige mitrailleurkogels door het luchtruim floten, vlak boven mij. Werd er nu gericht geschoten of was het lukraak?

Vlug reed ik door om zo gauw mogelijk uit het zicht te komen van waar geschoten werd en dat had volgens mij plaats vanaf de bossen van Doorwerth, op de heuvels van de Veluwezoom. Want het gestotter van een mitrailleur was niet van dichtbij waargenomen, dus moest er wel heel zuiver er scherp gericht worden om op tamelijk grote afstand toch nog iemand te kunnen raken. Maar dat de Duitsers dit wel probeerden, werd hier bewezen.

Weldra bevond ik mij zuidelijk van een grote boomgaard en uit het zicht van een eventuele schutter achter een Duitse mitrailleur.

Toen opeens dreunden de Duitse kanonnen weer op het hoog gelegen "Duno-plâteau", tegenover het dorpscentrum van Driel.

En als je dit hoorde dacht je bij jezelf iedere keer weer opnieuw - wie zullen daar weer het slachtoffer worden van deze afschuwelijke, waanzinnige oorlog-? want dat was het!

Ergens in één van de weilanden die achter de Dorpsstraat lagen knalden de granaten uit elkaar. De daar grazende koeien rtoeven als wilde beesten uit elkander, weg van al dat onheil, om hun logge lijven nog proberen te redden.

Immiddels had ik opnieuw de duitse kanonnen horen dreunen en kwamen en floten er projectielen door het luchtruim en kwamen tamelijk in mijn nabijheid terecht en moest ik direct denken wat Schrijver tegen mij gezegd had : " Als je onderweg getroffen wordt door een kogel of granaatscherf, wie zal je daar dan vinden en ophalen tussen dat granaatvuur door?"

Ja, veronderstel eens dat dit zou plaatshebben!!!

Snel overlegde ik of het misschien toch veiliger zou wezen om terug te gaan? Maar dan wist ik nóg niets en was ik weer terug in die onzekere situatie gekomen, wat ik juist niet wilde. Dus zette ik door. De zorg over mijn ouders en broer waren sterker dan de drang naar eigen veiligheid.

Ter linkerzijde lag een grote boomgaard en daar voorbij kwam ik in de Oldenhofselaan, maar dat was ruim honderd meter verder.

De kanonnen dreunden weer en direct naderde een eigenaardig ruisend geluid, dit was zeer bekend voor mij, een bewijs van dichtbij naderende projectielen waar je zeer snel op moest reageren voor het te laat was.....! Want voor ik dit besepte, lag ik reeds al in een ondiepe greppel en hoorde explosies heel dichtbij; er viel iets op op mijn rug en had ook gekraak gehoord. Toen was het opeens muisstil en dus stond ik op, dat iets viel naast mij neer en dat was een kluit klei met daaraan nog een gedeelte gras. Het bleek inderdaad dat vlakbij een granaat was geexplodeerd waardoor een gat was ontstaan in de grasberm van genoemde boomgaard. daar waren kluiten met gras weg geslagen door de luchtdruk van de explosie, op ongeveer vijftien meter bij mij vandaan. Dus was ik wel geschrokken dat dit zo zeer snel had plaatsgevonden en dus wéér iets geleerd, namelijk dat ik in het vervolg mij direct moest laten vallen bij het horen van naderende granaten via het luchtruim, bij een wat afwijkend geluid, in plaats van fluitende of huilende geluiden. En dan ook niet een kort mement talmen, waar men zich op dat ogenblik ook bevind. Daar dictbij, waar een granaat geexplodeerd was, waren ook grote fruitbomen zwaar gehavend, takken waren van de stam geslagen, jonge boompjes waren hun kroon kwijtgeraakt, die waren finaal van het stammetje afgeslagen door granaatscherven. De geexplodeerde granaat had geslagen van ongeveer een meter diep en bijna twee rondom.

Deze granaattrechter is lang zichtbaar geweest in de zijkant van de grote boomgaard, waar ik toen langs reed en links van mij lag .

Verder had ik ook explosies gehoord in mijn omgeving, waar precies is mij door de consternatie tijden de explosies ontgaan.

Wel bleef ik op mijn qui-vive en terwijl ik besloot door te fietsen lette ik op elk geluid dat het afschieten van projectielen kon betekenen, want ik wilde daardoor niet verrast worden.

Na ruim honderd meter kwam ik met een haakse bocht naar links in de Oldenhofse laan en zag daar een eind verderop een boerenwagen rijden met een paard ervoor. Deze had ik geleidelijk aan ingehaald en constateerde dat er in elk geval twee militairen op zaten met een voor mij een vreemd uniform aan. De rest die zich eveneens op de wagen bevond, bestond uit ekele personen, waaronder een nog jonge vrouw. Naar haar kleding te oordelen was zij bij het Rode Kruis; ik meende in haar een dochter van de familie Baltussen te herkennen. Toen ik echter de wagen wilde passeren, vroeg een persoon aan mij waar ik heen wilde gaan. Waarop ik antwoordde : " Ik wilde gaan kijken of mijn ouders en m'n broer nog thuis gebleven zijn. Zelf en enkele andere gezinnen verblijven wij op dit moment op de boerderij "De Noordhoek". Ik wilde ze thuis gaan vragen om daar zo gauw mogelijk weg te gaan, omdat het er veel te gevaarlijk wordt."

" Eigenlijk hebben wij liever dat je hier niet verder zou gaan, want vanwege het gevaar hebben de meeste gezinnen Ons dorp Driel al reeds verlaten. Maar als je je naaste familie wilt gaan waarschuwen is het natuurlijk iets anders, maar blijf dan op weg daarheen achter deze wagen rijden, dat is veel veiliger. want er kunnen hier of ergens anders landmijnen gelegd zijn." Zei één van hen.

Aan die uitnodiging gaf ik gevolg en ik bekeek ondertussen, welke mensen eigenlijk op de wagen hadden plaatsgenomen en ik veronderstelde dat het evenals de dochter van Baltussen, het ook leden waren van het Rode Kruis. En zoals ik aan de initialen op hun uniformen kon zien waren die twee militairen zeer waarschijnlijk parachutisten van de Poolse parachutistenbrigade, die de avond tevoren op het gebied van de "Schuytgraaf" geland waren.

Zij zaten enigszins afwezig voor zich uit te staren en voelden zich Vast vreemd in deze, voor hen geheel vreemde omgeving. En dat was natuurlijk ook wel heel goed begrijpelijk. De één had plaats genomen op de rechterzijde en de ander op de linkerzijde van de wagen, blijkbaar op de uitkijk voor eventueel enig naderend gevaar, dat toen gelukkig niet opdook!

Na een honderdtal meters sloegen we rechtsaf de voormalige Broekstraat in, waarvan toen het eerste deel nog onverhard was en door twee weilanden heen liep, dat eigenlijk niet meer was dan een met gras begroeide karresporenweg was met daarnaast een wandelpaadjie.

Officieel was het eertijds een kerkepad, zoals er zovele waren. Het eigenlijke verharde gedeelte van deze straat begon pas na enkele honderden meters, waar ze met grind bestraat was.

de wagen reed daar in de richting van de Kerkstraat en tevens het centrum van ons dorp. Dicht bij mijn ouderlijk huis hield men stil en stapten beide Polen van de wagen en gingen naast de wagen lopen, ieder aan één kant, met in iedere hand een groot legerpistool.

Je zag bijna niemand meer buiten, de meesten hadden al reeds, zoals bleek, het dorp verlaten. Maar er liepen wel op vele plaatsen Poolse militairen die zich hadden ingegraven in boomgaarden, achter woonhuizen of in brede grasbermen. Overal zag je ze bezig.

voordat ik via het erf van onze burens naar ons eigen huis kon gaan, gaven de mensen van het RODE Kruis mij de raad, mijn ouders en broer te vragen, of nog beter, er op aan te dringen zo vlug mogelijk weg te gaan en daar niet te lang mee wachten want de gevechten konden elk moment losbarsten; er zouden al reeds Duitsers vanuit Elst onderweg zijn naar Driel, dus was men gewaarschuwd!

Toen opeens begreep ik dat er een heel onveilige situatie was ontstaan; het was plotseling zó geheimzinnig om me heen geworden.

bijna iedere Poolse militair hield mij ongemerkt in de gaten, want zij konden je als een vijand beschouwen en wist je dat er steeds een paar ogen op je gericht waren. Ik probeerde dit te ontlopen

door zo gauw mogelijk naar huis te gaan, maar eerst ontmoette ik buurman Huibers die me blijkbaar al had zien komen. Hij vroeg :

"Ben jij niet bang om over de weg te gaan als er overal granaten vallen dat is toch wel gevaarlijk? Zitten jullie nog op de boerderij van Camman?"

"Ja, daar is het nog tamelijk veilig. Weet je ook of vader, moeder en Piet nog thuis gebleven zijn?" vroeg ik.

"Ja, wij hebben afgesproken om voorlopig hier te blijven, want de Poolse parachutisten die gisteren tegen de avond geland zijn en er zich een gedeelte hier bevinden, waren van mening dat over een paar dagen het gevaar hier wel voorbij zou zijn, maar we moeten wel blijven blijven voor eventuele rond vliegende kogels en granaatscherven. Ook moeten we zorgen voor voldoende water en voedsel," was zijn antwoord. En ik zag toen enkele Polen langs ons heen gaan die zich naast het huis van onze burens en in hun boomgaard gingen ingraven. Met kleine spaden begonnen zij eenmansgaten te graven, een moeilijk karwei voor hen in die zware, Betuwse klei.

Inmiddels hadden vader en moeder mij blijkbaar horen praten met de buurman, ze kwamen naar mij toe lopen.

Maar schrokken wel even, toen enkele granaten over ons heen floten en een eind verderop met veel geweld uit elkaar barstten.

Nu en dan vielen er nog enkele projectielen, maar één was nog teveel; ook die kon helaas nog veel ellende ten gevolge hebben.

"Kom je nu rechtstreeks van de boerderij hierheen, vond je dat niet veel te gevaarlijk?" vroeg vader.

"Waar granaten vallen is het altijd gevaarlijk vader, maar er kunnen zich momenten voordoen, dat menwel eens het gevaar moet trotseren. Van jullie situatie wist ik daarginds nietsaf, terwijl er veel granaatvuur was, zowel gisteravond, vannacht, als wel deze ochtend. Die onwetendheid vergt dan wel spanning die net zolang duurt tot men te weten komt dat deze ongegrond is geweest. Gaat men echter direct informeren kan er gevaar bestaan, maar weet men veel eerder de juiste situatie. Dus ligt het eraan wat men kiest. Daar in de naaste omgeving van de boerderij was en is het nog tamelijk veilig. Daarom had ik jullie gisteravond al verwacht, tijdens de periode na het granaatvuur. Toen kwamen nog heel wat inwoners bij ons langs die nog laat in de avond een veilige verblijfplaats op gingen zoeken voor de toen komende nacht. Of zijn jullie nog niet van plan om hier weg te gaan?" vroeg ik.

We hebben samen met de burens, de familie Huibers, afgesproken om te blijven. Er waren hier al vroeg in de ochtend enkele Poolse soldaten bij ons en bij hen in de groentehof bezig met het graven van eenmansgaten en ben toen naar hen toegegaan om te vragen of het hier gevaarlijk zou worden. Verstaan konden ze mij natuurlijk niet, maar begrijpen wel. Met veel gebaren probeerden ze me duidelijk te maken dat het gevaar over enkele dagen wel voorbij zou zijn en als we bleven moesten we ons wel binnenshuis ophouden en vooral zorgen voor voldoende water en voedsel". Zei vader en hij keek, alsof hij wilde zeggen: "Als dat voorbij is, zijn we bevrijd!" En toen ik vader vroeg of hij op een spoedig einde van de oorlog rekende, bevestigde hij daten zei er direct achteraan: "Dan zijn we hier wellicht nog eerder vrij dan we dachten". Vader keek toen opeens veel vrolijker.

Maar moeder was het daarmee niet eens, ze zei: "Geloof heus maar niet dat de Duitsers zich zó vlug overgeven. Als ze dat van plan waren, hadden ze daar al eerder de kans voor gehad, dus zullen ze wel tot het laatst door blijven vechten. Maar ik denk wel dat de Polen ons gewaarschuwd zouden hebben, als het hier werkelijk gevaarlijk zou worden."

"Dat kan allemaal best mogelijk zijn, maar het zijn voorspellingen die soms heel anders uitkomen." bracht ik naar voren en vertelde wat de mensen op de wagen tegen mij hadden gezegd.

"Ze hebben mij toch niet voor niets gewaarschuwd, wat zouden ze er voor een belang bij hebben gehad? Ik begrijp heel goed dat het zeer moeilijk zijn zal om opeens alles achter te moeten laten,

Maar jullie moeten ook aan je eigen veiligheid denken en na mijn begrip is het voor jullie het beste om hier zo gauw mogelijk weg te gaan, nu kan dat nog, maar als je lang wacht, misschien niet meer, met alle narige gevolgen van dien. Als er volop gevechten aan de gang zijn, kom je er midden tussen te zitten en dán is de ellende niet te overzien. Dus pak nu alvast de hoogstnodige spulletjes bij elkaar en kom naar ons op de boerderij "De Noordhoek". Dan zijn wij in ieder geval weer bij elkaar. Vandaar kunnen we over enkele dagen nog bekijken wat we verder kunnen ondernemen en zijn we daar toch nog tamelijk dicht bij huis en mogelijk weten wij dan meer. En als het werkelijk voor enkele dagen nodig is, zijn we ook zo weer thuis.!"

Intussen was ik met mijn ouders meegelopen naar huis en zag ik Polen bezig met het aanleggen van een mitrailleusstelling en het graven van eenmansgaten en schuttersputjes, in de groentehof van onze burens en eveneens in de onze. Dus lagen ze uiteindelijk al gereed om aan eventuele te verwachte duitse aanvallen deel te nemen en konden de gevechten ieder moment losbarsten.

Bij de Polen was ook de spanning van hun gezichten af te lezen, wat eigenlijk ook geen wonder was; uiteindelijk wisten zij ook niet wat hen te wachten stond. Wij konden immers nog voor het naderend gevaar weggaan om te proberen dat alsnog te ontlopen. Voor hen was dit niet mogelijk, zij moesten op hun post blijven en nog wel in een onbekende streek, in een heel vreemd land.

Van mijn ouders vernam ik dat mijn broer naar de bakker was gegaan om brood te halen, hij was al even weg, maar ik bleef niet wachten tot hij terug was. Ik was immers daarheen gegaan om er bij mijn familie op aan te dringen daar zo spoedig mogelijk vandaan te gaan en naar "Onze Boerderij" te komen. Want dáár was het toch nog steeds tamelijk rustig geweest, al waren daar de avond tevoren ook wel graver gevallen. Maar de boerderij lag daar helemaal buiten het centrum en wij woonden tamelijk dicht bij het centrum dus ongeveer een verschil van ruim een kilometer, dat was veel in zo'n situatie.

"Als Piet terug is van de bakker, overleggen we samen wat ons het veiligst lijkt te doen. Misschien komt hij nog iets te weten dat belangrijk voor ons is," zei moeder.

"Hij zal ook wel gezien hebben dat op vele plaatsen Poolse militairen in stellingen gereed liggen om de eventuele strijd met de Duitsers aan te gaan en is het dus mijn vurige hoop is dat hij in zal zien dat het de veiligste keus is om hier weg te gaan. Zeg hem in elk geval waarvóór ik naar hier gekomen was," zei ik.

Toen vond ik het tijd om naar de boerderij terug te keren. Ik gaf vader en moeder de hand; ze waren erg onzeker op dat moment.

Het liefst zouden ze thuis willen blijven om op hun spulletjes te passen, maar in deze situatie was dat niet mogelijk. Dus was het hen niet kwalijk te nemen dat ze er moeite mee hadden om weg te gaan; ze waren ook immers zo jong niet meer en dat speelt in zulke uitzonderlijke omstandigheden zelfs een heel grote rol.

Maar helaas beseft men dit niet als men nog jong is.

Dan is het heel moeilijk om zo'n definitieve beslissingen te moeten nemen. Voor dat ik echter vertrok deed ik alsnog een poging hen te overreden en zei: "Ik hoop echter wel dat ik niet voor niets naar hier gekomen ben tussen het granaatvuur door, dus neem alleen het hoogstnodige mee en kom dan naar ons op de boerderij, nu daar de kans nog voor is, dan raken wij elkaar niet kwijt!"

Toen stapte ik op de fiets en reed weg. Nog even keek ik om, voor dat ik bij de bureu de bocht om ging en riep nog: "Blijf niet te lang talmen en pas goed op jezelf onderweg naar ons!"

Op dat moment had ik echt met mijn ouders te doen, het was inderdaad heel moeilijk om te besluiten huis en haard te moeten verlaten.

Dat alles waar je samen zo lang voor had gewerkt, dat was heel moeilijk om het opeens achter te moeten laten. Maar ja, op zo'n uitzonderlijk moment was er heus geen andere keus; het ging immers om je eigen leven, het kostbaarste bezit!

Het gesprek met mijn ouders had niet langer dan een kwartier geduurd, maar de waarschuwing van de RodeKruis mensen van die ochtend had mij steeds als een soort bevel in de oren geklonken: "Ga hier weg voor het te laat is....!"

Op de terugweg naar de boerderij "De Noordhoek" hoorde ik wéér de kanonnen dreunen op het "Duno-Plateau" achter mij, aan de noordzijde van de rivier de Rijn, net tegenover het dorp Driel, m'n geboorte- en woonplaats. Waar het altijd zo rustig en ook vooral zo stil was. waar men alleen hoorde schieten in de tijd dat de kersen rijp werden. Om dan de lastige spreuwen uit de bongerden te verjagen, werd er in die jaren vaak geschoten met geweren die van boven aan het uiteinde geladen werden met los kruit geladen werden.

Eveneens werd er geschoten met de jaarwisseling, tussen het voorbije-en het nieuwe jaar. Dat had toen veelmaals plaats met carbidbussen of/en één of ander vuurwerk. Voor de rest was het een rustig stil dorp. Maar op dat moment werd deze stilte er rust wreed verstoord door deze uitzonderlijke waanzinnige oorlogshandelingen!!

De projectielen die juist afgeschoten waren, explodeerden ergens oostelijk van de Dorpsstraat. Direct daarop volgend dreunden deze Duitse kanonnen opnieuw en vernam ik felle explosies in de naaste omgeving van de Herv. kerk, daar zag ik rook opstijgen en hoorde ik eveneens een kort krakend geluid, dus was het zeer waarschijnlijk een voltreffer in één of ander woonhuis daar dichtbij.